

Geschichte der Juden in Moldauthein, Kalladay, Neznažov und Umgebung.

Bearbeitet von
Prof. J. Sakař, Prag.

Židé týnští tvořili jako v jiných městech zvláštní svou obec, od ostatních usedlíků oddělenou. Žijíce pod ochranou držitelů panství, zvláště jim propůjčovanou, byli za to pántům svým spolehlivou pokladnou. První historická zmínka o Židech týnských poji se k r. 1569, když popudili na sebe Petra Voka z Rožmberka, který se na tyto i na ostatní Židy na panstvích svých i bratrových tak rozezl, že jim zapověděl vstup na všechny své pozemky¹⁾. Později však na přímluvu svých rádců odvolal zákaz listy otevřenými, dovoluje Židům na statech obnoviti obchod podle libosti.

Na počátku století sedmnáctého připomíná se v Týně i škola žid. Zdá se však, že jest původu staršího, než z doby vlády posledního držitele týnské zástavy, Ferdinanda Čabelického z Soutie.

Pohřby těl mrtvých konali místní Židé na vlastním hřbitůvku na Malé Straně. Dnes žijí se pamět na toto místo starobylým názvem „Na krčhůvku“.

V konci šestnáctého věku znamenají se v městě čtyři žid. rodiny. Všecky bydlily v „Novém Týně“. V soupisu týnského panství při r. 1600 zapsán jest mezi zdejším obyvatelstvem Polák Žid, Isák, „Žid u mostu“ a Markus. Nejbohatším byl poslední, Markus. Kladi ročně urburního platu 21 groš 5 denárů, kdežto ostatní platili obyčejně jen 9 gr. 5 d.²⁾

Po celou dobu války třicetileté udržely se v T. aspoň některé rodiny žid., jsouce zvláštní milostí arcibiskupovou zde trpěny, ač proti ostatním nekatolíkům bylo nastoupeno přísně a užívalo se i výluky brzy po bitvě bělohorské. Za to museli židovští občané vypomoci v tísní peněžní kanceláře arcibiskupské. Dne 5. listopadu 1623 rozkázal na př. arcibiskup Arnošt hr. Harrach týnskému hejtmánovi Lednickému, aby vybral od Židů týnských do vácno 2000 zl. kontribuce. Neseženou-li jich, budou prý vyloučeni z města, až na tři, kteří byli zde nejdříve usedlí. Týž kníže-arcibiskup šetřil proto také Židů před každou škodou více, než zámečti páni předěsí. V obnoveném kontraktě s obcí týnskou o nájem velikostku zdejšího roku 1640 zaručuje Židům, kteří „ode dávna měli v T. domy“, bezpečný pobyt, ustanoviv článkem 24., aby zde byli trpěni a poslouchali rychtáře. Sami, živíce se starým způsobem zaměstnání, měli mezi křesťany pokojně žiti a nečiniti jim v živnostech překážek. Úřad městský i panský regent měli Židům opatrovati, za kteroužto ochranu přijímal roční platy kníže-arcibiskup i regent. Léta 1643 napomínal zámečtý regent týnské Židy, aby odvedli Jeho Eminenci uloženou berni a jemu smluvené „masti a kořeni“. Avšak také magistrát týnský dožadoval se na žid. občanstvu dávkou určitě, a to někdy tak veliké, že Židé zdejší hledali pomoci až i u ž. o. pražské. Dne 6. února 1645 zaslali starší ž. o. z Prahy kardinálu Harrachovi snažnou prosbu za

Dějiny Židů v Týně n. Vlt., v Kolodějích, Neznažově a okolí.

Zpracoval
Prof. J. Sakař, Praha.

ochranu proti veliké dávce, kterou město T. uložilo Židům³⁾.

Dne 1. ledna 1652 domohli se týnští Židé u pražského kníže-arcibiskupa významných privilegií. Obsah jejich jest takový:

„Jeho Eminence na mnohá doléhání vítavotýnských Židů ráčil dle zásluhy jejich do odvolání tyto milosti uštědřiti:

I. Židům, kteří od pradávna až dodnes v T. bydlí a vlastní dům mají, neb v soukromí bydlí u týnských usedlíků nepodezřelých, dopouštějí se výsady císařem povolené, i nástupcům jejich, s tou však výminkou, aby od nynějška žádného Žida již nepřijímali pod ztárou týchž výsad.

II. Ježto od mnoha let mají Židé některé domy a místa, trhem od křesťanů koupené: dům Komejckých, kde bydlí Mušel, Slehovských, Ciprínů, Hvězdů, Knihů, Vyskočilů, Podminichů, směji takové obyvati, zřícené a spáleniště znova vystavěti, a jsou-li bez přístřeší, mohou býti pokojně v nájmu u křesťanů za plat bez jakéhokoli odporu.

III. Ona dvě svá zbroeniště, z nichž v jednom nyní soukeníkům zdobovali dřínu na sušení suken, a druhé, jež náležejí starému Židu Eliášovi, mohou, chtějí-li, znova sobě vystavěti.

IV. Mohou si opatřiti ročně patnáct soudků vína k vlastní potřebě podle předpisů rituálních a mezi sebou vypíti. Dříve však zaplatí z téhož vína Jeho Eminenci a obci týnské po 26 gr. ze soudku.

V. Ježto se přihází, že křesťané neb chasa a jiní lidé buď z opilství, neb ze zlomyslnosti na Židy útočí a je pronásledují, nařizuje Jeho Eminence všem křesťanům toho se zdržovati pod pokutou jedné bečky soli do panského důchodu. S druhé strany ať Židé pokojně se chovají, s křesťany se nehašterí, úředníkům prokazují povinnou čest a jim nepodírají. Dopustí-li se Žid čeho z toho, pohani-li křesťany neb jim opovrhne, touž pokutou ať zaplatí — bečku soli, od hejtmána arcibiskupského mu uloženo.“

Týž hlavní úředník na panství měl Židům plně chrániti. Za to slibila ž. o. v T. klásti ročně 50 zl. do zámečkého důchodu, pokud by jim arcibiskup těchto milostí dopřával⁴⁾.

Židé týnští vážili si udělených výsad více než jejich křesť. sousedé. Kdežto katolíci obyvatele město nenáhle opouštěli, z daných svobod málo těžíce, přibývalo v T. kvapem Židů, hledajících živnosti, někdy i nad mez daného dovolení⁵⁾. Když bylo tu r. 1654 úřední scítání, nahledaly se 93 domy křesť. a 6 žid. Po desíti letech rozkvetl v T. žid. živel tak napadně, že měl zdejší Židé 22 domy se 122 příslušníky. Byl to dům Eliáše, Abrahama, Isákův, Jakuba, Votického, Mašlův, Heršlův, Maříkův a jiných. Kardinál, byv

upozorněn na tento značný přírůstek, hledal příčinu v nadužití udělených výsad. Proto právo přijímání do města značně omezil; osada žid. však se neztenčila. Dne 18. listopadu 1666 zavázala se o. ž. k roční dávce 70 zl. a k vycelení všech věcí, které v městě prodává. Zástupce její, Michal Heršl, koupil si touto nabídkou u panského hejtmána pro své členy v ž. o. pevnější ochrany právě v době, kdy týnští konšelé žádali v arcibiskupské kanceláři výluhu Židů zdejších. Přízeň panská netrvala však již dlouho⁶⁾.

R. 1680 zabloudl také do T. urputný nepřítel — mor. Rozžilení obecně ze smrtonosné rány hledalo záhy původ přímou zlohubou nákazou u Židů, viníc je, jako by jí sem zanesl svým obchodním stykem s Polskem. Veřejné mínění stvrzoval posléze i úřad panský, jenž brzy potom — r. 1684 — vynesl nad místními Židy krutý soud. Všichni byli z města vyloučeni a domy proti vůli jejich prodány. Někteří, nemohouce nebo nechtějice stateků svých prodati, nechali je ladem a v poustce. „*Knihla židovská*“, v čas nuceného trhu zřízená⁷⁾, vykazuje prodej domu Jana Valle za 190 zl., domu Markovského za 140 zl., staré školy žid. za 30 zl., domu Jakuba Votického za 30 zl., domu Mašlůvského za 220 zl., domu Zachariášova za 35 zl. a druhého domku téhož vystěhovalce za 20 zl.

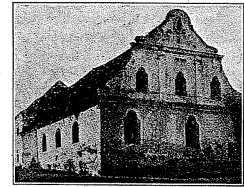
Výpověď týkala se celého panství. Židé týnští nestěhovali se však tuze daleko, usadivše se blízko starého domova v Neznažově a v Kolodějích nad Lužnicí, kterážto místa, ač necelou hodinu od Týna vzdálená, byla již mimo pravomoc pražského kníže-arcibiskupa, jsouce pod vrchností cizí. Baron Jan Brandstein, pán v Kolodějích, rozhodl se vystavěti příchozím Židům při svém sídle kamennou synagogu a deset obchodních domů.

Byl sice varován, ale úmysl uskutečnil při r. 1695 přece. Počátkem října 1697 byly v nové synagoze slaveny prvé bohoslužby.

R. 1721 náleželo se v kolodějské o. ž. 65 Židů s 89 dětmi. Náležel k nim: Berchynský žid s ženou, hochem a 2 dívkami; v Kolodějích byl již od r. 1704, měl dřínu koželuhskou a za panskou ochranu platil 7 zlatých ročně. Božovský s ženou; od r. 1691, s šosovním platem 7 zl. Isak Abraham s ženou, hochem a 2 dcerami, řečník, od r. 1703, s platem 8 zl. Schneider s ženou, krejčí, od r. 1720, s platem 6 zl. Benedi Isak s ženou, 2 syny a dcerou, obchodník peřím a plátnem, od r. 1711, s šosovním platem 4 zl. Josef Isak s ženou, 2 syny a dcerou, od r. 1710, obch. peřím a plátnem, s platem 4 zl. Mendel Lebel s ženou a synem, od r. 1718, obch. vlnou a peřím, s platem 4 zl. Alexander Schuster s ženou a 2 hochy, od r. 1695, švec, s platem 12 zl. Jakub Samděl s ženou, dcerou a sluhou, od r. 1710, obch. plátnem a peřím, s platem 6 zl. Stará vinnopalnice s hochem a 2 dívkami, od r. 1701, s platem 3 zl. Masák s ženou a hochem, od r. 1704, řečník, s platem 4 zl. Naľžovská, vdova, se synem a 3 dcerami, od r. 1701, s platem 4 zl. Adam Katzel s ženou, zebřák, od r. 1685, s platem 3 zl. Doktr s ženou, synem a dcerou, od r. 1675, obch. plátnem a peřím, s platem 3 zl. Vít Schimerle s ženou a 2 dcerami, od r. 1705, obch. plátnem a peřím, s platem 6 zl. Jakub Lebel s ženou a 3 dcerami, od r. 1708, obch. peřím, s platem 5 zl. Lebel Spratek s ženou, synem a dcerou, od r. 1705, koželuh, s platem 6 zl. Lebel Schimerle s ženou a dvěma dětmi, od r. 1715, obch. peřím, s platem 3 zl. 30 kr. Jakub Kaiserl s ženou, hochem a dívkou i nájemníkem, od r. 1713, obch. různým zbožím, s platem 6 zl. Josef Bernard s ženou, 4 syny a dcerou, od r. 1707, obch. peřím, s platem 3 zl. 30 kr. Bernard Manel s ženou, 3 syny a 2 dívkami, od r. 1715, s platem 10 zl. Efrogym Lebel s ženou a synem, od r. 1715, obch. plát-

nem a peřím, s platem 6 zl. Josef David s ženou, matkou a služkou, od r. 1717, obch. vlnou, plátnem a peřím, s platem 11 zl. Jakob Pehel s ženou, synem, 2 dcerami a služkou, od r. 1696, mýtný a obchodník herinky, plátnem a peřím, s platem šosovním i za mýto 24 zl. Samuel Polák s ženou, od r. 1712, panský vinnopal, platil 188 zl. Salomon Mandel s ženou a 2 syny, od r. 1717, obch. peřím, plátnem a kůžemi, s platem 5 zl. Josef Polák s ženou, 2 syny a 2 dcerami, původem z Polska, od r. 1700, kramář, s platem 5 zl. Lebel Glasser s ženou, 2 syny a dívkou, sklenář, s platem 5 zl. Goldschmid s ženou, 5 syny a 2 dívkami, od r. 1721 usedlý zlatník. Jakob Rečický s 5 hochy a 2 dívkami, od r. 1718, obchodník peřím a vlnou, s platem 5 zl. Markus Benedi se sestrou, v Kolodějích rodilý, obch. peřím. Imger Stampf s ženou, synem a dívkou, od r. 1709, obchodník peřím a kůžemi. Moyses Nosal s ženou, 3 syny a dívkou, v Kolodějích rodilý. Otec žil tu 30 let. Obchodník peřím, plátnem, s platem 10 zl. Nosalův švagr Lysel Efraim. Vít Abraham s ženou i 5 dítkami z prvých žen, od r. 1697, obchodník plátnem, peřím a kůžemi, s platem 12 zl. V domě Abrahamově žila také Židovka Rosina Benedi.

Služek žid. bylo 11.

Byvalá synagoga v Neznažově

V Neznažově tvořila se pod ochranou hraběte z Vrty nová žid. osada současně s kolodějskou — od r. 1681. Panství otvíralo Židům přístup i do vlastní hospodářské správy. R. 1721 žilo v N. již deset rodin. Jakob Lebel z rodu Aron byl hraběcím vinnopalem. Živil se však i řečnictvím a kramářstvím, získává ročně 175 zl. Z toho platil 75 zl. panskému důchodu a 25 zl. kontribuce. Vedle manželky Judith měl syna Moyses, Josefa a 2 služebné. Isak Josef z r. Aron, kramář, manžel Veruny a otec dcery Evy, byl od r. 1684 kramářem se ziskem 50 zl. Šosovního platu kladl 6 zl., kontribuce 2 zl. Jakub Salomon z rodu Josef s manželkou Ester, syny Salomonem, Heršlem, Filipem, dcerami Sorel, Iriz, Schöndl, od r. 1687 obchodoval plátnem a krámskými věcmi s výdělkem 120 zl. Za to platil do důchodu 12 zl. a kontribuce 4 rýnské. Salomon Plauzkar z rodu Levi s ženou Aleou, synem Mandlem a 2 dcerkami, od r. 1691 živil se tu kramářstvím. Ziskal ročně 67 zl., důchodu platil 12 zl., kontribuci 3 zl. Salomon Schmer z rodu Salomon s ženou Itel, synem Lebelem a dcerami Chaile i Zipperl, živil se r. 1707 z krámu 50 zl. Úroků vrchnosti odváděl 6 zl., kontribuce 3 zl. Pinkas Vokatý z r. Levi s ženou Asdale, dcerou Leze a Sorle, přistěhoval se r. 1719. Kramářstvím získával ročně 50 zl., hraběcímu úřadu kladl 6 zl., kontribuce 3 zl. Jakob Feldtscher z r. Benjamin přišel teprv r. 1721. Manželka sluha Judita, syn Lebel, sluha Sorel. Svým uměním vydělal si ročně 55 zl. Za ochranu platil vrchnosti 6 zl., kontribuce 3 zl. Josef Bernard z r. Abraham s ženou Ester žili z krámu 60 zl. Panství platili 6 zl., kontribuce 3 zl. Volf Lebel z r. Aron, kramář, s ženou

241

a také Ephraim Pleschnera z Neznašova, jehož starší předek, Abraham, obchodoval v městě našem již r. 1814 a Markus Pleschner r. 1844²⁵⁾. Zatím však prohlášení občanské rovnosti vyřadilo veškerý spor i starší protizhidské výsady, a od r. 1849 stává se T. opět hlavním útlkem Židů na místě kdys oblíbených Koloděj a osady neznašovské.

Vedle rozvíjející se starší rodiny Jakuba Bondyho otevřeli tu své krámy z rodu Kopperlova Leopold a Josef. Mojžiš Polák z Koloděj podráždil si týnské sou sedstvo r. 1858, přistěhovav se bez opovědi. Městský výbor pokoušel se vytlačit jej z města, ale Polák získal r. 1861 souhlasu k živnosti od okresního úřadu a zůstal²⁶⁾. Moises Plešner z Neznašova hledal si zde byt již r. 1855 pro vinny akcis. Byl odmrštěn. R. 1860 zřídil si tu obchod zbožím smíšeným a současně s ním také jeho neznašovský krajan, Moises Hochner, začal tu živnost sklenářskou. Když Ephraim Pleschner žádal r. 1861 o přijetí do městského svazku, byl obecním zastupitelstvem oslyšen. Dlouhým sporem u okresního úřadu, místodržitelství a u ministerstva Pleschner při vyhrál a stal se prvním žid. držitelem domu týnského čp. 209. Jiný z téhož rodu obchodník zdejší r. 1862 jest Salomon. V ostatních letech do konce devatenáctého věku přibýly rodiny Kohnů, Frischů, Neumannů, Schicků a j. Za to vymizela rodina Poláků, Roubíčků a Kopperlů. Z rodu Plešnerova nejvíce podnikavosti ukázal Alexander Plešner, syn Mojžišův, odváživ se r. 1888 zakládat dílny na obrábění dřeva, z níž záhy vyrostla „První jihočeská továrna na dřevěné a soustružnické výrobky“. Pro pohon užilo se v dílnách vodní síly mlýnů, ve kterých postupně podnik se zakotvil. R. 1914 vyhořel mlýn Voj. Samce a v něm i Plešnerova továrna. Záhy však založil si podnikavý továrník dílny nové, z nichž rozesílají se oblíbené tovary soustružnické a hračky do celé střední Evropy, Anglie, Řecka i do Egypta. Od²⁷⁾ smrti otce Alexandra r. 1932 řídí továrnu syn Otto Plešner.

Bernhard Radok

Karel Straka

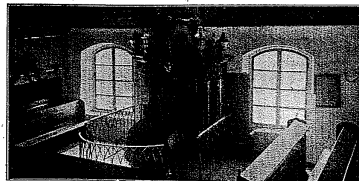
V nedalekých Kolodějích po r. 1848 prázdnily se a pustly obchodní domy při patrném poklesu živnosti v rodě Marody, Ehrlichů, Basche, Mahlerů, Modrého, Stampfů, Nosálů, Friedů, Pařízka a j. Jen bratři Löwy udrželi si dočasně velkoobchod dobytčím a Bernhard Radok, poštovní, obchod obilní.

Neznašovská obživa Židů odumírala tehdy ještě rychleji a také i v jiných drobných osadách okresu, podléhající obecnému vyliďňování českého jihu ve prospěch Vídně, Ameriky a po převratu i Prahy a větších průmyslových měst.

Čítalo-li se v Albrechtci r. 1886 Židů 17, žilo jich tam r. 1904 již jen 6; v Březi 6 — 9, na Bílé Hůrce 2 — 0, v Hladné — 6, v Hrozňovicích 4 — 0, v Hrušově 11 — 0, v Kštině 15 — 1, v Chrástanech 11 — 11, na Modré Hůrce 3 — 7, v Temelíně 3 — 3,

v Žimuticích 4 — 6. V Kolodějích bylo Židů: r. 1886 153, r. 1904 35, r. 1930 jen 8; v Neznašově 36, — 19, — 6. V Týně n. Vlt. žilo r. 1886 60 žid. osob. r. 1904 51²⁸⁾, r. 1930 jen 19, vedle 4 vojínů Židů v tamnější posádce.

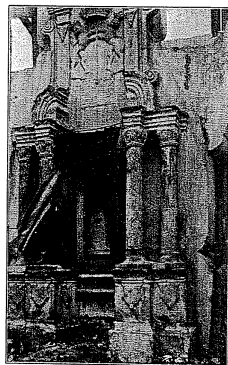
Zjevný úbytek obyvatelstva žid. v okrese působil i na hluboké proměny v sdružování žid. obcí. Počátkem století dvacátého splynula náh, obec neznašovská s kolodějskou a tato stala se Židům ústředím pro celý týnský okres. Starožitná synagoga v Neznašově, byvši

Vnitřek synagogy v Kolodějích nad Lužnicí

opuštěna, pustla a posléze se zřítla. Samostatnost uchoval si jen tamnější hřbitůvek, přijímaje zesnulé starousedlíky žid., zvláště z oblasti po levém břehu Vltavy. Hřbitov kolodějský slouží zemělým Židům novějším²⁹⁾.

Snaha rabinátu v Č. Budějovicích o přivtělení Židů z okresu týnského do společného svazu nemá dosud úspěchu.

Altář s tórou v býv. synagoze neznašovské

²⁵⁾ V. Břežan, Život P. Veka z Rožnberka, str. 139, k 27. červnu 1569.

²⁶⁾ J. Sakař, Dějiny Týna nad Vltavou a okolí R. 1906, I. díl.

²⁷⁾ Archiv arcibiskupský v Praze; opis v zem. archivu v Praze.

²⁸⁾ List datovaný v červenci na zámku v Červené Řečici. (Archiv arcibiskupský; opis v zem. archivu v Praze.)

²⁹⁾ Liber Memorabilium v děkanském archivu v Týně nad Vlt., str. 91—92, 98.

³⁰⁾ Liber Memorabilium, I. c.

³¹⁾ V zemském archivu v Praze.

³²⁾ Terežianský katastr v archivu zemském v Praze.

³³⁾ Registra městská v archivu radním v Týně nad Vltavou. (Bez signatury.)

³⁴⁾ Manuál radní v archivu městském. (Bez signatury.)

³⁵⁾ Manuál radní, I. c., str. 40.

²⁵⁾ Tamtéž, str. 62.

²⁶⁾ Archiv v arcibiskupském zámku v Týně nad Vltavou. (Bez signatury.)

²⁷⁾ Archiv v zámku.

²⁸⁾ Protokol radní z 3. ledna 1765 v archivu městském.

²⁹⁾ Protokol radní ze 7. Octobris 1769 v archivu městském.

³⁰⁾ Protokol radní, I. c.

³¹⁾ Archiv zámecký. (Bez signatury.)

³²⁾ Konferenční kniha v archivu městském.

³³⁾ Protokol jednací v archivu městském z r. 1808, 1810 a 1814.

³⁴⁾ Od r. 1817 žádal českobudějovický magistrát na Kopperlovi povinné hlášení u policejního komisaře. (Protokol radní, I. c.)

³⁵⁾ Protokol jednací z 20. dubna 1814.

³⁶⁾ Protokol jednací v archivu městském.

³⁷⁾ Protokol jednací, I. c.

²⁵⁾ Archiv panský.

²⁶⁾ Kniha konferenční, I. c.

²⁷⁾ Protokol jednací, I. c.

²⁸⁾ Protokol jednací v archivu městském.

²⁹⁾ Tamtéž.

³⁰⁾ Protokol jednací, I. c., v archivu městském.

³¹⁾ Archiv panský. Listář p. uč. J. Hanzlíka z Týna nad Vlt.

³²⁾ Tamtéž.

³³⁾ Krajský list v archivu městském.

³⁴⁾ Protokol jednací v archivu městském.

³⁵⁾ Protokol jednací v archivu městském.

³⁶⁾ Konferenční protokol, I. c.; Protokol jednací v archivu městském.

³⁷⁾ Protokol jednací v archivu městském; zpráva p. O. Plešnera, továrníka.

³⁸⁾ Církevní direktář diocese českobudějovické.

³⁹⁾ Zpráva p. O. Plešnera.

245

244